

in that by assimilating any values from another culture, one's own culture transforms «alien» into «native» without losing its original specific content. «Disappearance» of Another is supposed to become dramatic for one's own customary cultural reality as it deprives culture of the perspective for further evolution.

Within such conception history appears as a prerequisite for the society consolidation, rather than a tool of ideological confrontation in the hands of politicians. A dialogue of the past and the present starts to gain political and cultural significance and reveals a potential to prevent those negative implications which have affected the policy of many countries in terms of their cultural interaction as well as national and ethnic relationships.

Among the priorities of history education which have formed a view on the historical existence as the multifaceted, multilevel, alternative phenomenon should distinguish humanistic trend of history education, change traditional ways of knowledge production through the introduction of innovative educational technologies, education of the individual as the subject of his own life. Implementation of these tasks will allow to realize the value of education priority, namely to make education for students.

Key words: history education, axiology, history, consolidation, tolerance, critical thinking.

Отримано 19.09.2016 р.

УДК 94:323.1(477)»19»:001.8

Олександр Лисенко

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ СЕРЕДИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті, на основі наукового та суспільного підходів, розглядається український національно-визвольний рух середини ХХ століття. Розкриваються його ідейні вимоги, що акумульовані в творах видатних діячів науки та культури ХІХ – початку ХХ ст. Крім того, висвітлюються методологічні засади до розуміння українського націоналізму 20-40-х рр. ХХ ст., його ідеологічна платформа, стратегія та тактика діяльності.

Ключові слова: національно-визвольний рух, український націоналізм, українська ідея, нація, самостійницький рух, ОУН, рух Опору, геноцид.

Чому й сьогодні, майже два десятиліття по тому, як Україна стала незалежною, ця тема залишається ареною ідеологічного протистояння і ментального збурення? Передбачаю, що у цієї думки будуть опоненти, однак з усього видно, що йдеться про кризу національної ідентичності, не сформованість української політичної нації в межах усїєї країни. Водночас йдеться не про тривіальний поділ на Схід-Захід, а значно складнішу ситуацію: по-перше, живучість негативних стереотипів, що стали кластерами масової свідомості; по-друге, важкі спогади тих, кого без-

посередньо зачепили події, пов'язані з протистоянням борців за незалежну національну державність та більшовицькому режиму.

Та як би не хотілося, нашому суспільству не вдасться найближчим часом скинути з себе тягар історичної спадщини. Практика цивілізованих держав і розвинених громадянських спільнот, переконливо доводить, що оптимальний шлях – це їхня готовність до спільного переживання максимально повно реконструйованих у науковий спосіб подій в усіх їхніх суперечностях, негативних і позитивних проявах. Це дуже складний процес, свого роду «шокова терапія», (а можливо й «хірургія»), але без цього неможлива, так би мовити, «санация совісті», «повернення їй первісної іманентної функції – роботи з людини фізіологічної на соціальну істоту – громадянина».

Цілоком природне бажання частини українського суспільства якомога швидше позбавитися радянської спадщини; породило спроби заміни одних схем іншими, механічної перестановки місцями героїв та антигероїв, замість комуністичної ідеології прилаштувати нову національну ідею, закорінену в постулаті самобутності української нації, її самодостатності й неосяжному в творчому потенціалі. Та життя підкидає нам такі неочікувані випробування, що пересічна людина не в змозі абстрагуватися від перманентних політичних і економічних криз, браку лідерів і справжньої еліти й перейнятися високими ідеалами національного духу та безоглядно обстоювати їх у повсякденному житті.

Для істориків, політологів, правознавців, соціологів це дає унікальну можливість розглядати проблему у двох іпостасях: як суспільну, так і суто наукову.

З відомих причин сталося так, що суспільне звучання цієї теми часто відтісняє наукові аспекти на периферію і в даному випадку це виглядає логічним: отримавши, нарешті, право відкрито говорити про заборонені до того речі, громадськість зіштовхує полярні уявлення про те, яким був національно-визвольний рух в Україні у ХХ ст., як він вплинув на сучасний алгоритм розвитку суспільства й державотворення.

Але й науковці ще далекі від виконання покладеної на них місії, з одного боку, виявляючи політичну заангажованість, а з іншого – цілоком комфортно почуваючи себе в емпіричному полі й купаючись переважно у відомій фактурі. Водночас існує нагальна потреба опрацювання цієї проблематики на теоретичному рівні. Формування конкурентного середовища для ідей і концептів, методологічних підходів і дослідницьких методик може створити підґрунтя для виходу на якісно новий рівень, опрацювання теми. Певні орієнтири закладені у працях А. Армстронга, Р. Шпорлюка, П. Альтера, Г. Сетон-Уотсона, Е. Гобсбаума та інших науковців, які дають імпульси для подальших зусиль у цьому напрямі.

Не претендуючи на якісь відкриття, спробуємо викласти кілька зауваг, що стосуються методології досліджень.

Не тільки у повсякденному сприйнятті, а й у науковій літературі ідейні витоки українського національно-визвольного руху ХХ ст. пов'язуються, насамперед, з українським націоналізмом. Це виглядає як штучне обмеження й спотворення дійсного стану речей.

Першим поняття «українська ідея» запровадив Пантелеймон Куліш, який вкладав у нього усвідомлення й розуміння людьми належності до свого народу, його культури та віри¹. Дещо пізніше цей термін зустрічається у М. Драгоманова і С. Рудницького, інших діячів науки і культури, але в значно ширшому розумінні. Епічного звучання «українська ідея» набула у творчості Кобзаря. Апелюючи до глибоко закоріненої історичної пам'яті українців, він жагучим словом будив їх, закликав стати до боротьби за власну гідність і волю.

Світе ясний! Світе тихий!	Не добито! Стрепенися!
Світе вольний, несповитий!	Та над нами просвітіся,
За що ж тебе, світе-брате,	Просвітіся!.. Будем, брате,
В своїй добрій, теплій хаті	З багрянниць онучі драти,
Оковано, омурано	Люльки з кадил закурятя,
(Примудрого одурено),	Явленими піч топити,
Багрянцями закрито	А кропилом будем брате,
І розп'ятім добито?	Нову хату вимітати!

Напевно, лише українці можуть до кінця досягнути глибини Шевченкових образів. Не випадково Є. Маланюк назвав його «органічним згустком нашої нації аж до майже повної герметичності для не українця».

Естафету, прийняту від свого геніального предтечі, гідно прийняв І. Франко. В есеї з промовистою назвою «Поза межами можливого» він наголошував, що «національно-економічні питання самі собою, з залізною консеквенцією пруть усяку націю до виборювання для себе політичної самостійності, а в протилежнім разі розкривають перед нею неминучу перспективу економічного невілляництва, занидіння, пауперизації, культурного застою і упадку». Визначаючи суспільні орієнтири, Камењар зазначав, що «синтезом усіх ідеальних змагань, будовою, до якої повинні йти всі цеглини, буде ідеал повного, нічим не зв'язаного і не обмежуваного (крім добровільних концесій, яких вимагає дружнє життя з сусідами) життя і розвою нації. Все, що йде поза рами нації, се або фарисейство людей, що інтернаціональними ідеалами раді би прикрити свої змагання до пануваннї одної нації над другою, або хоробливий сентименталізм фантастів, що раді би широкими «вселядськими» фразами покрити своє духовне відчуження рідної нації².

«Єдиним мущиною серед поетів соборної України» І. Франко називав Лесю Українку. Відкидаючи угодовство з чужими ідеями, нудотно-солодке народолобство, сповідання на «автоматич-

ний поступ», Л. Українка не вірила в успіх національної справи, коли «раб принижений, нещасний» «буде проповідь читати своїм панам». Вона чітко розмежовувала категорії «свій народ – чужий народ», «своя держава – чужа держава», «свої боги – чужі боги». Характеризуючи Л. Українку як «поетку українського ресорджименту», Д. Донцов так писав про її трактування «української ідеї»: «Викресана, немов з одного кусника бронзи, національна ідеологія Лесі Українки. На місце пацифізму – поставила вона ідею войовничого комунізму, що був для неї цілком в собі. На місце раціоналізму й утопізму, що видумував «кращі ідеали», – волюнтаризм. Замість харитативного жалю до подавлених – активну ненависть до переможців... На місце холодного інтелектуалізму – релігійність і фанатика...»³. Навіть враховуючи деякі перебільшення, продиктовані прагненням автора цих слів підлаштувати погляди великої письменниці до власних ідей, вони дають уявлення про внутрішню енергетику й пафос її національних почуттів.

Сучасники мало знайомі з поглядами «християнсько-го антрополога» й філософа П. Юркевича. Його думки про співвідношення загальнолюдських, національних та особистих інтересів, християнське пізнання, філософію серця при уважному ознайомленні дозволяють вважати їх теоретично-філософським підґрунтям «української ідеї»⁴.

У дискусії про долю народів, що входили до складу Російської імперії, їхню мову, релігію, освіту втягувалися не тільки письменники, публіцисти, громадські й політичні діячі, а й науковці-історики, етнографи, філософи. Не лишився осторонь і видатний український вчений М. Драгоманов. Полемізуючи з представниками націоналістичного табору, що поставав, Драгоманов наголошував, що сама по собі думка – про національність не може мати вирішального значення для впорядкування державних справ. Тому він закликав шукати «всесвітньої правди», здатної об'єднати інтереси всіх націй. До кінця XVIII ст. цю місію взяли на себе світові релігії. Однак саме з цього часу на передній план вийшли національні проблеми й рухи. Теоретично вони спиралися на ідеї про національну вдачу, характер, дух тощо, відносність яких Драгоманов уважав більшою за їхню достовірність; оскільки вони не були вивірені науковою методологією. Характеризуючи релігійне життя європейських країн, він виводив те спільне, що робило їх схожими – системи «примусової національності» та «примусової релігії», які проявляються в державній централізації, національній політиці та церковній централізації, до якої прагне церковна аристократія»⁵.

Проблемам формування української політичної нації, чинникам, що визначали її шлях до державності, присвячено низку праць М. Грушевського. Мислячи всеукраїнськими категоріями, він виступав проти партикуляризму і провінціалізму (так і хочеться написати – «релігіаналізу» в його вульгарному сенсі).

Для сучасної України продовжують залишатися актуальними такі його думки: «Коли люди, яким зовсім не залежить на сильнішій розвої українства, власне хапаються тих відмін, витворених на нашій національній тілі чужими впливами та зверхніми обставинами, і поняття однопільної української території й її автономії підмінюють поняттям краю, області, із української території викроюють обласні автономії, то в інтересах українського національного розвою в теперішній стадії лежить власне концентрація всіх національних сил, а для того – всіх частин української території. Треба розвивати в них почуття єдності, солідарності, близькості, а не роздмухувати різниці, які їх ділять і які при таких роздмухуванні можуть привести до повного відокремлення культурного різних частин української землі...»⁶.

Український націоналізм як суспільно-політична течія, звичайно ж, виріс на ґрунті всіх цих ідей, надавши їм рафіновано-радикальних форм. Та при цьому він ніколи не був однорідним ні в ідеологічному, ні в організаційному сенсі. Коли заходить мова про ідейні основи українського націоналізму, то непосвячений, пересічний громадянин, може назвати хіба-що прізвище Д. Донцова, а в кращому випадку М. Міхновського. З Донцовим пов'язують появу інтегрального націоналізму. Насправді, родоначальниками інтегрального націоналізму (він мав колективістський і громадянський характер) стали французи наприкінці XVIII ст. В Україні (як до речі, в Росії та Німеччині) націоналізм мав етнічну природу⁷. «Чинний націоналізм» Донцова суттєво відрізняється від інтегрального націоналізму європейського зразка різкістю формулювань і радикалізмом.

Натомість погляди С. Рудницького, про якого знають значно менше, вирізняються зваженістю і глибиною проникнення в сутність національного питання. Головним змістом української історичної традиції він вважав глибокий демократизм, прагнення до народоправства і свобод, відчуття «окремішності» від поляків та росіян, а її спрямування вбачав у побудові української національної держави в етнографічних межах⁸. Вирішення цього завдання без національного розвитку, за його переконанням, – неможливе, а тому світоглядною та організаційною основою українських визвольних змагань має стати націоналізм. Рудницький проводив межу між «здоровим» націоналізмом, т.зв. «націоналізмом модерного-культурного народу», і «хуторянським, міщанським (шароварництвом) та шовінізмом, а також усіма різновидами «універсалізму»⁹.

Завершуючи цей дещо розлогий екскурс, необхідно зазначити: по-перше, український національно-визвольний рух своїми ідейними джерелами має вважати не тільки націоналістичну ідеологію, а й духовні надбання нашого народу, акумульовані в творах видатних діячів науки і культури; по-друге, самостійницький рух середини ХХ ст. був неоднорідним, хоча про-

відні позиції в ньому посідала ОУН; по-третє, власне український націоналізм виявив здатність до еволюції в бік демократизації своїх програмних засад.

Однак це слід сприймати лише як характеристику одного з аспектів такого багатомірного феномену як український самостійницький рух.

Одним з важливих методологічних ключів до розуміння природи і призначення чи місії українського націоналізму зразка 20-40-х років є його трактування як радикального руху. Ідейно-організаційне оформлення цієї політичної сили відбувалося за умов зародження і набуття ваги тоталітарних режимів. Запозичення окремих елементів з ідеології та практики останніх можна оцінювати по-різному, але воно мало місце. Революційність і радикалізм пронизують основоположні програмні документи ОУН, та ще повніше вони виявляються в її діяльності. Світовий досвід доводить, що революціонери рідко створюють режими й держави, кращі за ті, проти яких вони боролися. Відомий польський громадянський діяч Адам Міхнік з цього приводу висловився так: «Радикалізм виростає із природної людської туги за безгрішним, гармонійним і справедливим світом. Ті, хто вірив, що фашизм усуне корупцію, бруд і приниження, породжені демобералізмом, не були генетично мутованими чудовиськами. Ті, хто вірив, що комунізм усуне несправедливість, не були прихованими злочинцями. Ті, хто сьогодні вірять – як от ісламські, єврейські і християнські фундаменталісти, – що держава, улаштована за релігійними нормами, усуне гріх, кривду й підлість, не є цинічними проповідниками насильства, ненависті й нетерпимості.

Кожен із них мріє про радикальне очищення світу, про відкриття справжньої, доброї людської природи під шкарлупкою грішного повсякдення. Мабуть, найважливішим посланням ХХ століття є знання про те, що очищення світу від гріха є небезпечною маячнею розуму, спраглою добра, – ми приречені на недосконалість»¹⁰.

Ці думки актуалізовані сучасними викликами. Будь-які кризові процеси в епоху глобалізації супроводжуються пошуком радикальних, революційних засобів їхнього подолання. Інерція звички підштовхує частину суспільства до очікувань, пов'язаних з диктатурою, авторитарними режимами й активізацію радикальних політичних об'єднань. Дехто пропонує скористатися методами, які свого час застосовували різноманітні військово-політичні інституції, в тому числі ОУН, ігноруючи особливості тогочасних і нинішніх умов. Історія не любить повторюватися, для цього вона обирає інші жанри – гротеск і фарс.

Кілька зауважень торкаються термінологічного апарату, яким послуговуються сучасні дослідники.

Словосполучення «український рух опору» з'явилося у документах німецької поліції безпеки й СД, які щодвятижні над-

ходили до Берліна з окупованих східних областей. З 20 березня 1942 р. у повідомленнях німецьких спецслужб з України запроваджено окрему рубрику «український рух опору»¹¹. Німецькі експерти вважали його головними складовими частинами мельниківську й бандерівську організації, а також сили, що діяли під керівництвом отамана Т. Бульби-Боровця, пов'язаного з державним центром УНР в екзилі. Нацистське керівництво виявило добру поінформованість про стан справ в ОУН, співвідношення сил і вважало найбільш дійовими бульбівців та бандерівців. Більше того, німці прагнули перешкодити виникненню умов для консолідації українських сил на самостійницькій платформі, хоча не вважали для себе можливим бодай на якийсь час з тактичних міркувань «дійти» до рівня консультацій чи перемовин з будь-якою з сил інституцій. Виняток становить хіба-що Т. Бульба-Боровець, який мав такі контакти, а також ті командири УПА, які на свій розсуд обмінювали зброю на нейтралітет під час відступу німців у 1944 р.

Разом з тим, уважно читаючи документи, переконуємося в тому, що німецькі чинники навмисно зводять український самостійницький рух до спротиву їхнім окупаційним заходам, а також до рівня кримінальних «банд», насправді добре усвідомлюючи його справжні масштаби, зміст і стратегічну мету. Так, у донесенні командування айнзатцгрупи «С» від 4 лютого 1942 р. наголошується, що «серед прихильників Бандери приходить до розуміння того, що теперішній момент не надається для відкритої боротьби. В одній з виявлених інструкцій для прихильників цього напряму говориться, що члени ОУН повинні б, насамперед, утримуватися від усяких провокацій, актів терору і саботажу щодо німецького уряду і його спорядження. У даний момент наголос слід робити на прискореній розбудові внутрішньої організації, причому треба форсувати, передусім, створення й озброєння українського національного війська. Лише тоді, коли ці приготування достатньо визріють і ОУН одержить засоби, необхідні для чинення прямого тиску, можна буде вступити у переговори з німецьким урядом і згідно з результатами переговорів, у сенсі Бандери визнати німців як союзників або знищити їх»¹². Як бачимо, завдання, які ставила ОУН на цей період, а також те, що вони були відомі Берліну, виводить цю проблему далеко за межі руху Опору.

Необхідно звернути увагу на те, що ідеологічна платформа, стратегія і тактика діяльності самостійницьких сил базувались на засадах наступальності, військово-політичної активності, якщо хочете, експансії. Не випадково ОУН передувала Українська військова організація (УВО), що постала з колишніх старшин Січових Стрільців та УГА як революційно-політична формація задля ведення збройної боротьби за українську державність. У 40-х роках цю естафету прийняла Українська повстанська армія.

Українські націоналісти, які стали найдійовішою частиною самостійницького руху в роки Другої світової війни позиціонували свою присутність на суспільно-політичній арені у двох основних формах: збройною боротьбою та участю у формуванні місцевих органів самоуправління. Оскільки можливості для легальної державотворчої роботи швидко вичерпалися через ставлення нацистів до «українського питання», ОУН перейшла в підпілля. Після цього єдиним засобом досягнення мети залишався «революційний зрив» та повстанські дії. На доказ цього можна навести численні документи, які добре відомі фахівцям. Зазначимо лише, що і в програмі ОУН(М), затвердженій IV Великим збором (серпень, 1955 р.), головним методом досягнення стратегічної мети відродження суверенної національної держави – визначалася національна революція і збройна боротьба¹³.

Лідери ОУН(Б) навіть тоді, коли комуністичний режим судомно шукав виходу в «перебудові» та «демократизації» горбачовського зразка, все ще трималися гасел «підготовки до збройної боротьби»¹⁴.

Незважаючи на те, що у післявоєнний період українське національне підпілля протидіяло радянській країні різними засобами, ці дії продовжували національно-визвольну традицію і тому також є доказом того, що вони вийшли далеко за межі спорадичного спротиву.

Наведені аргументи доводять правомірність розведення таких понять як «самостійницький рух» і «рух Опору».

Попри нашу етнічну солідарність, політичну заангажованість, конфесійну приналежність, особисті симпатії й антипатії, власне сприйняття явищ і подій, минулого історичні чи міждисциплінарні дефініції живуть своїм життям. Деякі неологізми з'являються не тоді, коли нам хочеться, а тоді, коли в цьому виникає необхідність. Лексичні формули (і нові, і ті, що довше перебувають у вжитку) можуть створювати агресивне середовище, антагоністичне поле довкола складних питань, а в інших випадках здатні суттєво знижувати градус полеміки і навіть зводити його до мінімальних позначок.

У руслі даної теми термін «етнічні чистки» стосовно дії українських радикальних сил проти поляків у 1943-1944 рр. у польській літературі вживається не тільки це, а й інше, більше жорсткі визначення – «етнічні чистки», «людобуйство», або «геноцид»¹⁵. Такими ж дефініціями послуговуються і деякі європейські і американські дослідники. Так, професор європейської історії університету Брауна (США) Омер Братов звертає увагу на те, що «німецькі частини подеколи захищали євреїв і поляків (які зазнали етнічної частини від загонів УПА на Волині) від українських вояків і бандитів»¹⁶.

Науковий співробітник Центру досліджень Голокосту та геноцидів Карел Беркгоф з Амстердаму (Нідерланди) з цього

приводу пише: «Запитання: чи можна описувати масові убивства на території окупованої України як геноцид, – належить до менш однозначних. Справді Україна більше, ніж будь-який інший регіон Європи, досвідчила спроби, нацистів, Советів, частини українських формувань знищити шляхом убивства чи примусового переміщення етнічні та релігійні групи. Проте якщо історики вживають термін «геноцид», вони мають чітко окреслити, якої саме дефініції вони дотримуються»¹⁷.

Історіописання самостійницького руху в Україні ХХ ст. і нині позначене зонами умовчання і тенденційністю. Політкоректність як мотиваційний чинник убезпечує дослідника від можливих закидів у «не патріотичності». При цьому ті, від кого лунають такі звинувачення не помічають, (а швидше за все не вважають це за великий гріх), що сповідають ті ж принципи партійності, з якими «носяться» їхні основні опоненти – «ліві».

Та попри все, науковці мають виконати покладену на них місію – вичерпати тему, іншими словами: сказати про все мовою документів, а не політичних та літературних евфемізмів. Це стосується мотивів, форм і методів громадянського протистояння в Західній Україні, характеру впливів зовнішніх чинників на український самостійницький рух. Важливо з'ясувати перспективні гуманітарні наслідки подій середини ХХ ст. у цьому регіоні, специфіки їх відлуння в сучасному суспільстві.

Ще в радянські часи сформована звичка все списувати на екстремальні умови усунування держави – революції, війни, голод, руїну, індустріалізацію, «холодну війну» і т.п. – деформувала ціннісні орієнтири й ставлення до гуманітарних проблем. Базова цінність – людське життя та його безпека – були знівельовані пропагандою жертвовності як вищої якості громадянина, а сувора регламентація всіх сторін життя й аскетизму в повсякденному житті визначалися як одні з умов піднесення й зміцнення держави (читай компартійного режиму). Ця звичка дозволила нам як самозрозуміле явище сприйняти жорсткі засоби, що увійшли, в практику діяльності ОУН 30-50-х років. Виправдання війною та іншими обставинами високого національного звучання війною та іншими обставинами відсунуло на периферію гуманітарний бік справи й таку неспростовну-істину про те, що будь-який новий устрій, лад, режим чи держава в якості кінцевої мети мають ставити інтереси людини. Це співвідношення між політичною стратегією і соціальними інтересами людських спільнот має дуже тонкі грані й делікатні нюанси, які може ігнорувати публіцист чи військово-політичний діяч і не має права – науковець.

Зацікавленість дослідника тематикою українського національно-визвольного руху містить небезпеку не тільки сповзання на позиції партійної тенденційності, а й внутрішнє (що часто супроводжується й зовнішнім позиціонуванням себе як «державника», «патріота», антикомуніста, антисеміта тощо). Порівнюючи си-

туацію в Росії та Білорусі з «українським досвідом війни», професор Єльського університету Тимоті Скайдер висловлює думку про те, що цей останній позначений «мітами комуністичної та націоналістичної війни» і тому видається двозначнішим: «Однак завдання історика полягає, в пошуку цікавих і свіжих перспектив, що відкривають можливість краще зрозуміти минуле. Відданість одному чи другому мітові, як і відданість справі подолання суперечностей, між ними, не створять доброї історії»¹⁸.

Примітки:

1. Куліш П. Хутірська філософія і Віддалена від світу поезія / П. Куліш // Хроніка 2000. – К. : Довіра, 1993. – №3-4 (5-6). – С. 115.
2. Франко Іван. Поза межами можливого. – У кн.: Націоналізм. Антологія. / упор. Олег Проценко, Василь Лісовий. – К. : Смолоскип, 2000. – С. 166, 170.
3. Оршан Ярослав. Розвиток української політичної думки за століття / Ярослав Оршан. – Б.м., 1938 – С. 25.
4. Юркевич Памфіл. Вибране / Памфіл Юркевич. – К. : Абрис, 1993. – С. 321.
5. Драгоманов М.П. Чудацькі думки про українську національну справу / М.П. Драгоманов // Вибране. – К. : Либідь, 1991. – С. 178.
6. Грушевський Микола. Галичина і Україна – У кн.: Націоналізм. – С. 184.
7. Грінфельд Лія. Типи націоналізму. – У кн.: Націоналізм. – С. 700.
8. Рудницький Степан. Чому ми хочемо самостійної України / Степан Рудницький. – Львів : Світ, 1994. – С. 68-70.
9. Там само. – С. 286.
10. Міхнік Адам. Сіре – прекрасне / Адам Міхнік // Форум націй. – 2008. – №22/79. – С. 5.
11. Косик Володимир. УПА в німецьких документах / Володимир Косик // Українських визвольний рух. – Львів, 2003. – №1. – С. 63.
12. Україна в Другій світовій війні і документах. Зб. нім. Архівних матеріалів (1941-1942). / зібрав і впор. В. Косик – Львів, 1998. – Т. 2. – С. 120.
13. Програма і Устрій Організації Українських Націоналістів. – Б.м., накладом ОУН, 1955. – С. 8.
14. Сьомий Великий Збір Організації Українських Націоналістів (ОУН): Матеріали і постанови. – Б.м. : Видання Організації Українських Націоналістів, 1988. – С. 135, 137.
15. Filar W. Eksterminacja ludności polskiej na Wołyniu w drugiej wojnie światowej / W. Filar. – Warszawa, 1999; Siemaszko W. Ludobójstwo do konanepzeznacjonalistow ukrainskidn naludno scipolskiej Wolynia 1939-1945 / W. Siemaszko, E. Siemaaszko. – Warszawa, 2000. – Т. 1-2. – 1440 s. та ін.
16. Див.: Україна модерна. Війна переможців і переможених. – 2008. – Число 13(2) – С. 35.
17. Там само. – С. 29.
18. Україна модерна. – 2008. – Число 13(2) – С. 13.

В статтє, на основе научного и общественного подходов, рассматривается украинское национально-освободительное движение середины XX столетия. Раскрываются его идейные истоки, которые ак-

кумулятиваны в произведениях выдающихся деятелей науки и культуры XIX-XX ст. Кроме того, освещаются методологические основы для понимания украинского национализма 20-40-х гг. XX ст., его идеологическая платформа, стратегия и тактика деятельности.

Ключевые слова: национально-освободительное движение, украинский национализм, украинская идея, нация, ОУН, движение Сопrotивления, геноцид.

Отримано 01.10.2016 р.

УДК 325.455:347

Віталій Лозовий

РОЛЬ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ ТА НАУКИ У ПОЛІТИЦІ СПРИЯННЯ ПОРОЗУМІННЮ ТА ПРИМИРЕННЮ У ЄВРОПІ

У статті зроблено спробу з'ясувати роль та значення європейської історичної освіти та науки у політиці порозуміння та примирення на континенті. Констатовано, що європейські засади створення підручників націлені на пошук спільного в історії (як всередині країни, так і країн-сусідів), однак, ці загальні риси розглядаються з різних точок зору. Визначено, що історична освіта повинна формувати в учнів критичне мислення, толерантні ставлення до Іншого, долати ксенофобію, сприяти взаєморозумінню всередині країн та між європейськими державами.

Ключові слова: Європа, історична освіта та наука, політика порозуміння та примирення, спільні підручники, Євроклію.

Наріжним каменем внутрішньої та зовнішньої політики країн ЄС стала політика примирення в ім'я загального прогресу. Це примирення – плід складного компромісу, в якому взаємне покаяння і прощення перемішані з прагматичним усвідомленням політичної доцільності. У цій моделі примирення історія відіграє основну роль.

У статті визначена мета – з'ясувати роль та значення європейської історичної освіти та науки у політиці порозуміння та примирення на континенті. У зазначеному аспекті тема не висвітлювалася.

Створення єдиної Європи передбачає формування спільного бачення та розуміння історії та спільної «культури пам'яті», основні вимоги яких передбачають: 1) минуле Європи має базуватися на фундаменті основних європейських цінностей, таких як гуманізм, терпимість і демократія; 2) створення відкритої сфери обговорення, що передбачає взаєморозуміння та примирення всередині націй та між європейськими націями; 3) висвітлювати незручні сегменти національних історій; 4) судження про минуле базувати виключно на вивченні історичних фактів, водночас відмовитися від поняття «єдиної історичної правди».